VROEGE THEOLOGIE

De productieve vroegchristelijke auteur Tertullianus (ca. 160-230) heeft in de loop der eeuwen maar weinig enthousiaste lezers gehad. Deels ligt dat aan zijn barokke, moeilijk leesbare Latijn, maar vooral aan zijn extreme opvattingen. In de loop van zijn lange leven werd hij steeds strikter in wat hij zag als de juiste christelijke leer, waardoor hij waarschijnlijk zelfs buiten de officiële kerk kwam te staan. Fel en agressief, polemisch en provocerend trekt hij in zijn werk ten strijde tegen iedereen die niet, zoals hij, de allerstrengste morele en praktische maatstaven aanlegt, buiten maar ook binnen de kerk. Zo'n extreme figuur maakt doorgaans weinig vrienden.

Het is daarom op voorhand sympathiek wanneer moderne geleerden Tertullianus beter proberen te begrijpen en nuances in het beeld willen aanbrengen. Eric Osborn, emeritus professor uit Melbourne, breekt in een nieuwe studie een lans voor T. als eerste echte theoloog van het Westen. De oudste westerse christelijke auteurs bevinden zich nog geheel binnen de kleine kring van gelovigen of schrijven apologieën van het christendom voor de buitenwacht. T. behoort nog tot deze apologetische traditie, maar schrijft ook uitvoerig over bijvoorbeeld christologie, triniteit, de kerk, de functie van gebed en de bijbel. Zijn probleemstellingen en opvattingen hebben nog eeuwen doorgewerkt op latere denkers als Augustinus, en T. verdient de aanduiding uit de titel dus ten volle.

Osborn behandelt in zijn studie alle belangrijke theologische kwesties waarover T. schrijft, veelal aan de hand van uitgebreide parafrases van zijn hoofdwerken. Dat is soms verhelderend, zoals in de genuanceerde bespreking van het *credo quia absurdum*, de bekende aan T. toegeschreven uitspraak, waarin een irrationeel fundament van het geloof lijkt te worden gelegd. Osborn laat zien dat de uitspraak (die bij T. in deze vorm niet voorkomt) uit zijn verband is genomen, en dat T. juist een rationele theologische benadering voorstaat.

Dat wil niet zeggen dat uit zijn werken zonder meer een coherent systeem te halen is. Zijn polemische inslag en retorische achtergrond, zijn voorkeur voor paradoxen en contrasten leiden nogal eens tot ogenschijnlijk tegenstrijdige stellingnames. Gelukkig ontkent Osborn de negatieve kanten van zijn auteur niet en toont hij zich geen blinde bewonderaar.

Toch is het boek uiteindelijk niet helemaal bevredigend. De theologische aspecten krijgen wel erg veel nadruk, ten koste van literaire en culturele. Zo wordt de heldere studie van Barnes (*Tertullian. A historical and literary study*, 1985) amper

aangehaald, in tegenstelling tot veel andere, niet zelden veel oudere literatuur. Daarbij is Osborns manier van uitleggen doorgaans omstandig: hij parafraseert T. als het ware 'van binnen uit' en lijkt met hem mee te denken in plaats van diens gedachten te analyseren. Op den duur werkt deze aanpak storend. En, misschien onvermijdelijk, Osborns betoog leidt toch vaak tot een verdediging van T. Zo stelt hij tot slot (blz. 251) dat T. waarschijnlijk niet uit de kerk is gegaan. Deze opvatting, die in strijd is met de antieke traditie en de gangbare opvattingen, wordt vervolgens niet verder onderbouwd.

In het algemeen had het boek zeker baat gehad bij een strengere redactie. Dan waren misschien ook de talrijke flauwe of rare opmerkingen verwijderd. Wat bijvoorbeeld voetnoten over de Cheeseburger (blz. 22) of Lord Baden-Powell (blz. 174) in een studie als deze doen, kan ik niet inzien.

Kortom, Osborn heeft een verdienstelijke, maar nogal eigenzinnige studie geschreven. Veel nieuwe vrienden zal T. er misschien niet door krijgen, maar een aantal nieuwe kennissen ongetwijfeld.

□ Vincent Hunink

Eric Osborn, *Tertullian. First Theologian of the West*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, 285 blz., ISBN 0-521-59035-3.